
Лукаш Наталія Миколаївна

канд. філол. наук, старший викладач кафедри української мови
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, Україна

Колеснік Марія Володимирівна

здобувач вищої освіти факультету філології та журналістики
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, Україна

СЛОВОТВІРНІ ЗАСОБИ ЕКСПРЕСИВІЗАЦІЇ МОВЛЕННЯ В ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ МАРІЇ МАТІОС

Однією з найскладніших лінгвістичних категорій є категорія експресивності. Дослідженням експресивності в українській мові займалися С. Єрмоленко, А. Загнітко, Н. Гуйванюк, В. Ткачук, І. Дегтярьова, О. Матвійчук та ін. Так, С. Єрмоленко кваліфікує експресивність як «властивість мовної одиниці підсилювати логічний та емоційний зміст висловленого, виступати засобом інтенсифікації виразності мовного знака, засобом суб'єктивного увиразнення мови» [1, с. 170]. Л. Мацько стверджує, що експресивність – це семантико-стилістична властивість мовних знаків, психологічно й соціально вмотивована. Дослідниця виділяє два типи лінгвальних одиниць: ті, яким внутрішньо притаманна ознака експресивності, і ті, які виражають цю ознаку тільки в певному контексті, ситуації, умовах [5, с. 189–190].

Експресивність притаманна фонетичним, лексичним, словотвірним, граматичним одиницям. До виразних словотвірних механізмів експресивізації тексту належать демінутивні й аугментативні суфікси. З-поміж суфіксів пестливості варто виокремити такі функційно активні одиниці: *-к-, -ик-, -ичк-, -инк-, -ок-, -очк-, -ечк-, -очок-, -еньк-*, які надають художньому мовленню емоційного забарвлення теплоти, задушевності, виражають прихильне ставлення автора до героїв твору, їхніх вчинків: *...на тобі цей вузличок до хрестика на шиї. То твій оберіг буде* [2]; *...Ти знахарка, москалице? – запитала якось Іванка, щойно подавши їй глечик із молоком і відерце з грибами* [2]; *Богородична п'ятничка відводила лихоманку, ворога й меч* [2]; *Коли вода мала, до кісточок, охочий міг, як хотів, перебрести потік убрід. А як вода прибуде – без кладочки не обійтись* [2]; *...після війни й чергового переділу держав маленьку Панську Долину ... тепер політика записала румунською* [2].

Прикметно, що за допомогою суфіксів суб'єктивної оцінки, які виражають позитивне ставлення, утворено велику кількість антропонімів: *Северинка, Катрінка* [2]; *Софійка, Василько, Марічка, Йванко, Петрусько, Юрчик, Дмитрик, Миколайчик, Федусь, Тонця* [3]; *Даруся, Варварка, Матронка, Василюк, Гафійка, Михайлик, Славко, Маруська, Штефка* [4]. Напр.: *Хтозна, Варварко люба, які вони тепер: щасливі чи нещасні...* [4]; *Але ви, срібний Михайлику, без пояса дрова кололи, а вітер був великий, можете поперек застудити* [4]; *Вечеряють Михайло з Матронкою завжди однаково: сидючи одне проти одного і втираючись одне в одного чолами* [4].

Особливою експресивністю сповнені контексти, у яких позитивно марковані демінутивні суфікси контрастують із загальною моторошною тональністю: *Під чорною стіною, якраз під великим вікном сиділо... двоє мерців: молоденький хлопець і зовсім юна дівчина, можна сказати, майже дівчинка* [4].

Аугментативні суфікси характеризують персонажів відповідно до їхнього соціального статусу, дій, зовнішнього вигляду та розумових здібностей, передаючи

несхвальну, негативну оцінку. Згрубіло-збільшувані суфікси *-ищ-*, *-иськ-*, *-езн-*, *-елезн-* та ін. в художній літературі можуть увиразнювати силу, міцність, могутність, напр.: *Він подовгу нишпорив на горищі в старих-старезних фотографіях Проданюкової родини, сам не знаючи, навіщо* [3]; *Хто міг колись подумати, що оте дівчинице... за три дні стане його шлюбною жінкою?!* [3]; *Із чорного дощаного перекриття, що служило стелею, лякливими почварами звисали цілі батоги задавненого павутиння, яке біліло вночі мерцями й тягнуло свої потворні лаписька до начисто розбитої Северини* [2].

Префікси *без-* та *не-* надають лексемам пейоративного значення, якщо вказують на брак позитивної семи, наявної у твірному слові: *Він крутиться і в'яне, наче безсила людина...* [2]; *... у цьому безбожному колгоспі змушують сокиру брати мало не на Великдень* [3]; *Параліч усіх її членів зробив її безвольною й слухняною...* [3]; *...дідок із ціпком дріботів, муркочучи під ніс щось нерозбірливе...* [3].

Особливою експресивністю відзначені слова, утворені редуплікацією. Повторюватися можуть дієслова: *Ми йшли-йшли – й раптом ти впала просто на бруківку...* [3]; іменники: *Боже, йому тридцять років, а він – дитина-дитиною...* [3]; *Отож, Дарусиним одежам – років і років* [4]; прикметники: *Під дощами розлізлися його худенькі штани і світилася дірками стара-стара сорочка, яку він знайшов у Дарусиній повітці, ще, мабуть, від її тата* [4]; вигуки: *Свят-свят-свят...* [4]; *Боже-Боже...* яке страшне якесь прокляття було на цій сім'ї... [4].

Морфемно-дериваційні засоби є зовнішніми маркерами експресивної семантики. Вони звертають на себе увагу читача, активізують його мислення, викликають почуттєве напруження.

Список використаних джерел:

1. Єрмоленко С. Експресивність. *Українська мова : енциклопедія* / НАН України, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні, Ін-т укр. мови ; редкол. : В. М. Русанівський та ін. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. С. 170–171.
2. Матіос М. Москалиця : повість. *Укрліб: Бібліотека української літератури*. Вилучено з: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=14956>
3. Матіос М. Нація : роман. *Укрліб: Бібліотека української літератури*. Вилучено з: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=15284>
4. Матіос М. Солодка Даруся : роман. *Укрліб: Бібліотека української літератури*. Вилучено з: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=15283>
5. Мацько Л. І. Стилiстика української мови : підручник / за ред. Л. І. Мацько та ін. Київ : Вища школа, 2005. 462 с.